

พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาสังคมร่วมสมัย: กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน
บ้านฉันทเพล ตำบลโคกม้า อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์
Buddhist Ethics and Contemporary Social Problems: A Case Study of Sufficiency
Economy in Chanpane Community, Khok Ma Sub-district, Prakhon Chai District,
Buriram Province

พระมหาชัยวัฒน์ ปญฺญาวชิโร

Phramaha Chaiwat Panyavaciro

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhism, Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
E-mail: ix70309@gmail.com

Retrieved: March 6, 2023; Revised: June 20, 2023; Accepted: July 13, 2023

บทคัดย่อ

การบูรณาการพุทธจริยศาสตร์และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาชุมชนบ้านฉันทเพล ตำบลโคกม้า อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานครอบครัวมั่นคง แม้จะเป็นไปในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกที่เป็นสิ่งคุกคามบั่นทอนครอบครัวให้เกิดความสั่นคลอนอยู่ตลอดเวลา แต่หลักพุทธจริยศาสตร์และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นภูมิคุ้มกันความเสี่ยงที่เกิดขึ้นได้ หลักการทั้งสองนั้นได้ทำให้ครอบครัวสามารถป้องกันภาวะความเสี่ยง ครอบครัวสามารถแยกแยะ สามารถจัดการปัญหาและความเสี่ยงได้อย่างเหมาะสม สามารถเป็นเกราะคุ้มกันความภาวะความเสี่ยงต่าง ๆ ได้ เกิดความมั่นคง เพราะเป็นการปลูกฝังจากความคิดให้เกิดปัญญา อีกทั้งได้สร้างคุ้มกันทั้งความรู้คู่คุณธรรม จึงเป็นการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา นำมาสู่การสร้างบรรยากาศครอบครัวที่สร้างให้สมาชิกเกิดความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัยและมีความไว้วางใจต่อบุคคลในครอบครัวการยอมรับความแตกต่างซึ่งกันและกัน ครอบครัวมีหลักคุณธรรม มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ความไว้นื้อเชื่อใจ ความผูกพัน การสนับสนุนช่วยเหลือของครอบครัว

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์, เศรษฐกิจพอเพียง, ปัญหาสังคมร่วมสมัย

Abstract

Integration of Buddhist Ethics and Philosophy of Sufficiency Economy, in the development of Ban Chan Phen Community, Khok Ma Sub-district, Prakhon Chai District, Buriram Province in accordance with the standard of stable family. Even in the midst of changes in external factors that threaten to destabilize the family all the time. But Buddhist ethics and the philosophy of sufficiency economy can be applied as risk immunity. Both principles enable families to hedge against risks. Families can distinguish, manage problems and risks appropriately, can be a shield against various risks, create stability because it is cultivated from thought to wisdom. It also creates protection for both knowledge and virtue, therefore living with wisdom, leading to the creation

of a family atmosphere that creates a feeling of warmth, safety and trust among family members. Mutual tolerance, family integrity, collaboration, trust, family ties and support.

Keywords: Buddhist Ethics, Sufficiency Economy, Contemporary Social Problems

บทนำ

ปัจจุบัน โลกมีความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาไปอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับมนุษย์ ทำให้สังคมมนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีในการดำเนินชีวิต มนุษย์เรียนรู้การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นสังคมมาตั้งแต่อดีตแต่เนื่องจากในยุคปัจจุบันเป็นโลกของการแข่งขันทั้งด้านผลประโยชน์ แนวคิด ค่านิยม อุดมการณ์ ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นทุกระดับและยังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในทุกสังคม ไม่ว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ก็ตาม รูปแบบของความขัดแย้งมีอยู่ในหลายลักษณะด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลในสังคม ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับชุมชน หรือความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการแก้ปัญหาความแตกต่างและความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี

บางปัญหานั้นล้วนมีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น หลักจริยศาสตร์สามารถนำมาปรับใช้ในกระบวนการแก้ไขวิกฤติปัญหาทางสังคมได้อย่างยั่งยืน เพราะสังคมไทยปัจจุบัน เป็นสังคมที่เห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ การพัฒนาด้านวัตถุยิ่งเจริญมากขึ้นจะยิ่งเกิดปัญหาในการพัฒนาด้านจิตใจมากเท่านั้น เมื่อมีวัตถุกองสอยความต้องการมากเท่าใดยิ่งเกิดความไม่รู้จักอิ่มไม่รู้จักพอกมากขึ้นเรื่อย ๆ คนไทยในยุคปัจจุบันจึงมีปัญหาด้านจิตใจเกิดขึ้นมากมาย เมื่อปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นแล้ว หากไม่ได้รับการเอาใจใส่การดูแล การแก้ไขอย่างเร่งด่วนและถูกวิธี ก็จะส่งผลกระทบต่อวงกว้างต่อไป เช่น ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ การเมือง กลุ่มชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนบ้านฉนวนเพล ตำบลโคกม้า อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น ดังนั้นเมื่อจะกล่าวถึงหน้าที่ของคนแต่ละคนที่ต้องปฏิบัติและหน้าที่ตามหลักจริยธรรมจึงเป็นตัวกำหนดบทบาทของคนที่ให้ประพฤติกิจกรรมาหลักของชีวิต การที่จะทำหน้าที่ให้ถูกต้องเหมาะสมกับฐานะเพื่อความสุข ความสงบในสังคมจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประพฤติในหลักจริยธรรมหรือจริยศาสตร์ (Ethics) กล่าวคือ เป็นความรู้แขนงหนึ่งของมนุษย์ โดยปกติความรู้แขนงใดก็ตามย่อมแสวงหาความจริงเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดในขอบเขตของตน ดังนั้นเรื่องอะไรคือความจริงที่จริยศาสตร์ต้องการแสวงหา กล่าวอีกนัยหนึ่งจริยศาสตร์เป็นศาสตร์เกี่ยวกับความประพฤติหรือพฤติกรรมของมนุษย์ ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์จากแง่ของคุณค่า กล่าวคือ ต้องการวัดหรือตัดสินการกระทำของมนุษย์ว่าทำอย่างนี้ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด (Chamna Phachue, 2000)

ผู้เขียนมองว่า สังคมไทยมีหลักปฏิบัติและวิถีชีวิตอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน หลักธรรมคำสอนและความเชื่อตลอดจนแนวปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาได้ซึมซาบอยู่กับวิถีชีวิตของคนไทยทุกคน จึงกล่าวได้ว่าสังคมไทยทุกระดับได้รับเอาความเชื่อทางพระพุทธศาสนามาเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิตจนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมา นอกจากนี้ ประเทศไทยเป็นประเทศที่เปิดกว้างสำหรับทุกศาสนา เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สิ่งใดที่เป็นความเชื่อร่วมกัน ศาสนานั้นก็มีฐานะเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นด้วย เช่น วัฒนธรรมฮินดูวัฒนธรรมพุทธ วัฒนธรรมคริสต์ วัฒนธรรมอิสลาม กลุ่มชนที่มีมาแต่เดิมจะค้นพบว่า ศาสนาทุกศาสนาล้วนช่วยยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น องค์ประกอบของรากวัฒนธรรมศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเคารพและให้เกียรติในความเชื่อที่แตกต่างกัน ตลอดจนต้องร่วมกันสร้างความเสมอภาคในเรื่องสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ไม่เช่นนั้นย่อมเกิดความขัดแย้งได้ (दनय ไซโยธา, 2543)

ผู้เขียนจึงสนใจจะศึกษาประเด็นปัญหาสังคมดังกล่าวว่า จะลดน้อยลงและค่อย ๆ หดไปจากสังคมไทยได้นั้น ก็ด้วยกระบวนการทำความเข้าใจในหลักพุทธจริยศาสตร์ และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่าสามารถนำมาบูรณาการในการแก้ปัญหามันคงของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน และนำมาปรับใช้ในการพัฒนาสังคมให้มีความมั่นคงยั่งยืนตลอดไปได้อย่างไร

ความหมายของพุทธจริยศาสตร์

Royal Academy (1989) ได้ให้นิยามความหมายว่า จริยศาสตร์คือปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควรและพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าทางศีลธรรม และอีกนัยหนึ่งจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรมอันประกอบด้วยแนวทางพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนและแนวทางการปฏิบัติต่อสังคม Sanith Srisamdaeng (1992) ในความหมายทั่วไป หมายถึง หลักการหรือข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ในภาษาไทยจะใช้คำว่า จริยธรรม เช่น จริยธรรมในศาสนาอิสลาม จริยธรรมในคริสต์ศาสนา จริยธรรมกับชีวิตเป็นคุณธรรมที่ต้องประพฤติและคุณลักษณะที่จะต้องละเว้นอันเป็นจริยธรรมในศาสนานั้น ๆ เพื่อพัฒนาคุณค่าของชีวิตซึ่งเป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตของศาสนิกชนในศาสนา Phaitoon Phatyaing (2008) ได้กล่าวว่า จริยศาสตร์ (Ethics) ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของความดี เกณฑ์ตัดสินความดี เราอาจเข้าใจได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1) ความหมายในทางนิรุกติศาสตร์ คำว่า “จริยศาสตร์” เป็นภาษาสันสกฤตมาจากคำว่า จริยะ แปลว่า หลักที่พึงประพฤติ และคำว่าศาสตร์ แปลว่า วิชาหรือความรู้ จริยศาสตร์ จึงแปลว่า วิชา หรือความรู้ที่ว่าด้วยหลักการ หรือแนวทางที่พึงประพฤติ แต่โดยความเข้าใจทั่วไปจริยศาสตร์เป็นศัพท์บัญญัติที่ใช้แทนคำว่า Ethics ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Ethos หมายถึง อุปนิสัยหรือหลักของความประพฤติ ดังนั้น จริยศาสตร์ หรือ Ethics จึงหมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยจริยธรรม ความประพฤติหรือการกระทำทางศีลธรรมของมนุษย์

2) ความหมายในทางเนื้อหาจริยศาสตร์คือ วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย (Meaning) ของดี ชั่ว ถูก ผิด และเกณฑ์หรือมาตรฐาน (Standard) สำหรับตัดสินการกระทำอย่างไรจึงถือว่า ดี หรือ ชั่ว ถูก หรือ ผิด พร้อมกับศึกษาเกี่ยวกับความหมายของการมี ชีวิตที่ดี (The Good Life) คำถามสำคัญในทาง จริยศาสตร์ คือ การดำเนินชีวิตอย่างไรจึงถือว่าเป็นการมีชีวิตอยู่อย่างดีที่สุดหรือเป็นชีวิตที่มีคุณค่าสูงสุดในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์

บุญมี แทนแก้ว (2002) ได้ให้ทรรศนะว่า จริยศาสตร์ เป็นหลักของความประพฤติหรือเป็นกฎเกณฑ์ในทางสังคมที่คนจะต้องปฏิบัติเพื่อความดีงามของชีวิตและความสงบสันติในสังคมอันหมายถึงต้องใช้วิถีชีวิตของตน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่นหรือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนเองอย่างเดียว เช่น

1) สร้างประโยชน์แก่ตนเอง เป็นการฝึกอบรมตนให้มีความรู้ความสามารถทั้งทางเศรษฐกิจ การศึกษา ความประพฤติที่เรียกว่าจรรยาบรรณให้เพียบพร้อมทั้งโลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา เมื่อเราพร้อมทุกอย่างก็สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนอื่นได้เป็นอย่างดี เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงพร้อมทั้งวิชาความรู้ ความประพฤติดีพร้อมจึงสั่งสอนผู้อื่นได้เต็มที่ เพราะประโยชน์ของพระองค์เต็มเปี่ยมแล้ว

2) สร้างประโยชน์เพื่อผู้อื่น เมื่อประโยชน์ของตนมีพร้อม สมบูรณ์มั่นคงทุกส่วน ทั้งความรู้ ความประพฤติ ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ ก็ย่อมมั่นใจได้ที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่นได้ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่อาศัยคนอื่นย่อมไม่ได้ เพราะเหตุการณ์บางอย่างเราอาจจะช่วยตัวเองได้ แต่บางอย่างจำเป็นต้องอาศัยคนอื่นพึ่งพาอาศัยคนอื่นช่วยเหลือ

3) สร้างประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ประโยชน์ที่จะพึงเกิดขึ้นเพราะอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันทั้งตัวเราและผู้เป็นกัลยาณมิตรเคยเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันมาแล้วร่วมกันท านสิ่งที่เป็นประโยชน์หรืองานที่ใหญ่หรือ

กว้างขวางออกไป เช่น การช่วยการกุศลสงเคราะห์ การสร้างสะพาน สร้างสถานศึกษา หรือการช่วยกันรักษาความสงบสุขของสังคม ตลอดถึงประเทศชาติ จึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนส่วนใหญ่จึงจะสำเร็จลงได้ด้วยดี

ดังนั้น จริยศาสตร์จึงเป็นข้อประพฤติและเป็นหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งความประพฤติต่อตนเองและต่อสังคมที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ในพุทธศาสนาเถรวาท พุทธจริยศาสตร์เป็นหลักการแห่งการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์เพื่อให้เกิดความสุข ความสงบในสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่ควรทำ เพราะมนุษย์ถูกเรียกว่าเป็นสัตว์ประเสริฐจึงต้องมีหลักการแห่งวิถีชีวิตที่ต่างจากสัตว์ประเภทอื่น หลักการดังกล่าวเรียกว่าคุณธรรม ศีลธรรมหรือจริยธรรม แต่โดยนัยแห่งความหมายแล้วก็คือจริยศาสตร์ หลักการแห่งความประพฤติหรือวิถีปฏิบัติของมนุษย์ นักปราชญ์ได้แบ่งลำดับความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ไว้เป็นขั้นตอน คือ

1) พุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐานหรือขั้นต้นเรียกว่าเป็นหลักการแห่งมนุษยธรรมที่ทุกคนจะต้องเว้นและต้องปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ 1) เบญจศีลหรือศีล 5 หมายถึงธรรมชาติหรือกฎเกณฑ์ในการรักษากาย วาจาให้เป็นปกติ ให้เรียบร้อย ให้มีระเบียบแบบแผนที่ดีงามซึ่งเป็นข้อปฏิบัติในการละเว้นจากการกระทำไม่ดี (ความชั่ว) 5 ประการ คือ (1) เว้นจากการปลงชีวิตสัตว์และเบียดเบียนสัตว์ทุกชนิดให้ตกไป (2) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ (3) เว้นจากการประพฤติผิดในทางกามารมณ์ (4) เว้นจากการพูดเท็จพูดไม่เป็นความจริง (5) เว้นจากการดื่มสุราเมายา เสพของมึนเมาทุกประเภท

2) พุทธจริยศาสตร์ขั้นกลางในขั้นนี้หมายถึงหลักการในระดับกลางเป็นหลักการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมเพื่อให้เกิดความสุข ความสงบ เรียกว่าหลักการแห่งกุศลกรรมบถ หมายถึง ทางสร้างความคิดหรือทางทำ ความดีเพื่อไปสู่ความสุข ความสงบ ซึ่งเป็นธรรมที่สมบูรณ์ที่มนุษย์ควรประพฤติ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท กล่าวคือ (1) การประพฤติดีทางกาย (กายสุจริต) 3 อย่าง คือ 1) เว้นจากการฆ่าการเบียดเบียนสัตว์ทุกประเภท มีแต่เมตตาความสงสารและช่วยเหลือเหล่าสัตว์ 2) เว้นจากการลักทรัพย์ไม่ถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นมีได้ให้ มีความเคารพในกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของผู้อื่น 3) เว้นจากการประพฤติผิดในกามารมณ์ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหา (2) ความประพฤติดีทางวาจา (วจีสุจริต) 4 อย่าง คือ 1) เว้นจากการพูดเท็จหรือพูดไม่เป็นจริงเพราะเหตุของตนของผู้อื่นหรือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ต่าง ๆ 2) เว้นจากการพูดส่อเสียดหรือพูดกระทบกระทั่งคนอื่น แต่ควรพูดเพื่อสมานคนที่แตกร้างให้กลับมาสมานสามัคคีสร้างไมตรีที่ดีต่อกัน 3) เว้นจากการพูดหยาบ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวานไพเราะต่อผู้ฟัง 4) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไม่มีสาระ ควรพูดแต่คำสัตย์ คำจริง มีเหตุผลมีสาระถูกต้องตามกาลเทศะ (3) การทำดีทางใจ (มโนสุจริต) 3 อย่าง คือ 1) ไม่อยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน กล่าวคือ ไม่มีความโลภอยากได้ในสมบัติของผู้อื่น 2) ไม่มีจิตคิดร้ายหรือคิดอยากได้ดีกว่าคนอื่นโดยไม่ชอบธรรม มีแต่ความปรารถนาให้สรรพสัตว์ไม่มีเวรภัยต่อกัน มีแต่ความสุขความสงบ 3) ไม่มีความเห็นผิด มีแต่ความเห็นชอบ เช่น ทำดีต้องได้ดีและทำชั่วต้องได้ชั่ว

3) พุทธจริยศาสตร์ขั้นสูง ซึ่งหมายถึงหลักการปฏิบัติของมนุษย์เพื่อการบรรลุคุณธรรมขั้นสูงหรือหลักการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสเรียกว่าอริยมรรค กล่าวคือ ทางที่ประเสริฐ 8 ประการ (1) สัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบ (2) สัมมาสังกัปปะ มีความดำริชอบ (3) สัมมาวาจา มีการเจรจาชอบ (4) สัมมากัมมันตะ มีการกระทำชอบ (5) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพหรือเลี้ยงชีวิตชอบ (6) สัมมาวายามะ มีความพยายามชอบ (7) สัมมาสติ เพียรระลึกชอบ (8) สัมมาสมาธิ จิตตั้งมั่นชอบ จากพุทธจริยศาสตร์ดังกล่าวทำให้ทราบว่าพุทธจริยศาสตร์มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายและมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีการพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลาจึงสามารถพัฒนาตนได้ตามหลักการพุทธจริยศาสตร์เพื่อความสุขและความสงบในสังคม

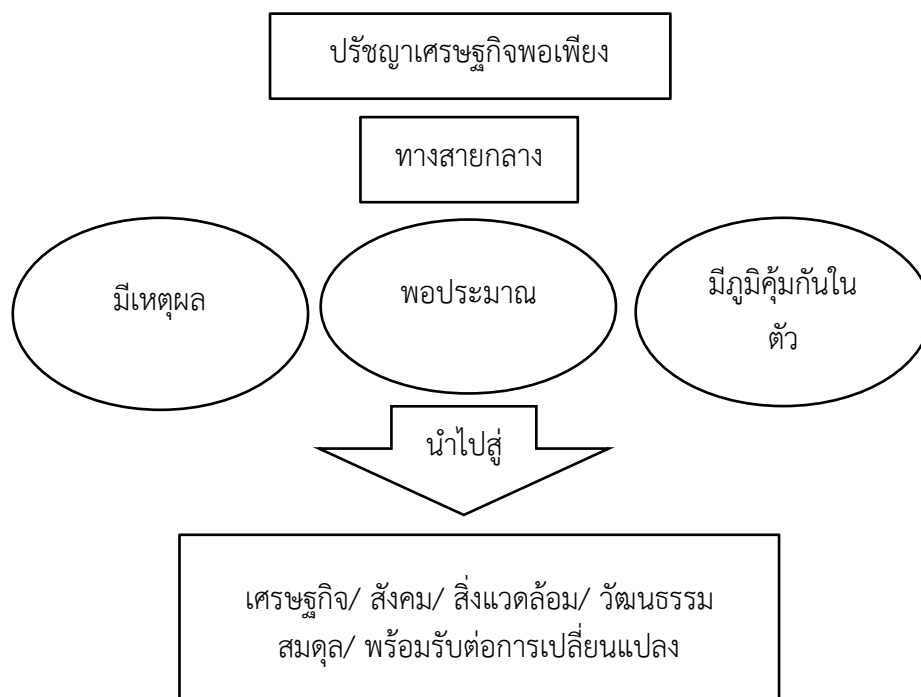

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้ถูกนำมาเป็นพื้นฐานของการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ในขณะนั้นและเป็นพื้นฐานของฉบับต่อ ๆ มาโดยตลอด จากนั้นเพื่อให้มีความชัดเจนขึ้นได้คณะทำงานซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นคณะกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยสรุปว่าองค์ประกอบของความพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยมีเงื่อนไข คือ ความรอบรู้ และการมีคุณธรรมซึ่งมักจะเรียกง่าย ๆ ว่า สามห่วงสองเงื่อนไข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546)

แนวความคิดหลักของปรัชญาคือการที่แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนเพื่อความมั่นคงและยั่งยืนในมิติต่าง ๆ เป็นการดำเนินตามทางสายกลางก้าวทันต่อโลก โดยปรัชญาใช้ได้ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ประเทศ เป็นการมองโลกในลักษณะที่เป็นพลวัต มีการเปลี่ยนแปลง มีความไม่แน่นอนและมีความเชื่อมโยงกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกเป็นการปฏิบัติที่มุ่งผลทั้งระยะสั้นและระยะยาว

จากรูปสรูปโครงสร้างของปรัชญาที่ว่า ความพอเพียงเป็นทั้งผลและวิธีการ (End and mean) จากการกระทำโดยผลที่คาดว่าจะได้รับคือ การพัฒนาที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยมีความสมดุลในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน วิธีการตามความพอเพียงเป็นความสมดุลของการกระทำ ทั้งเหตุและผลจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา ภายใต้พลวัตทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งในด้านการปฏิบัติความพอเพียงตามหลักปรัชญาที่ประกอบด้วยสามองค์ประกอบ (สามห่วง) คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงหากขาดองค์ประกอบใดก็ไม่เป็นความพอเพียงที่สมบูรณ์

ความพอประมาณ คือ มีสองนัยยะ ในด้านหนึ่งคือ ความพอดีไม่สุดโต่ง โดยมีการกระทำไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไปในมิติต่าง ๆ เช่น การบริโภค การผลิตอยู่ในระดับสมดุล การใช้จ่าย การออมอยู่ในระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง อีกด้านหนึ่งหมายถึงการที่สามารถพึ่งตัวเองได้ยืนได้บนขาของตนเอง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าเป็นหลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ที่มุ่งให้มนุษย์จำกัดหรือความอยากหรือความต้องการของตนเอง แทนการกระตุ้นตัณหาหรือความอยากเพื่อให้เกิดการบริโภคมากขึ้น (บริโภคนิยม) เนื่องจากพระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขีดจำกัดแต่ขณะเดียวกันทรัพยากรมีขีดจำกัด หากมีการใช้เกินความจำเป็น ทรัพยากรเหล่านั้นก็จะหมดสิ้นไปในที่สุด การปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องหันมาแก้ไขที่ตนเองก่อน จำกัดความอยาก ความต้องการ ให้รู้จักพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดี หรือตกเป็นทาสของวัตถุ

สำหรับการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในช่วงที่เกิดโรคโควิด-19 ซึ่งจำเป็นจะต้องปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถดำเนินชีวิตตามปกติใหม่ (New normal) ได้ดังนี้โดยที่นำหลักของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนหรือหมู่บ้านที่เป็นเกษตรกรอย่างชาญฉลาดและเป็นรูปธรรม หลักจริยธรรมดังกล่าว คือหลักการเดินสายกลางหรือทางสายมัธยมาปฏิพาในระบอบโลกียธรรม เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับชุมชนทั่วไป ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามหลักเบญจศีล และเบญจธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธ

ชุมชนบ้านฉันทเพล

ประชาชนในพื้นที่ตำบลโคกม้า อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีวิถีชีวิตความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ใช้ชีวิตในวิถีชาวนา ประกอบอาชีพหลัก คือ ทำนาข้าวหอมมะลิ ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ มีอาชีพทอผ้า จักสาน และค้าขาย (ปลาจ่อม) เป็นอาชีพเสริม ชาวบ้านจะมีนิสัยที่เป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากชาวบ้านในเมือง ซึ่งสังเกตได้ดังนี้

1) ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลโคกม้า อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นผู้ให้ความเคารพยกย่อง กตัญญูต่อบุพการี ผู้อาวุโสบุคคลที่มีพระคุณและมีความเชื่อศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา กฎแห่งกรรมและพิธีกรรม เช่น มีการบริจาคเงินสร้างวัด ให้การอุปถัมภ์ช่วยเหลือโรงเรียน เป็นต้น

2) มีลักษณะนิสัยที่โดดเด่นเรื่องความขยัน มัธยัสถ์และเก็บออม สำหรับการพูดของผู้คนที่ตำบลโคกม้า มีการพูดภาษาถิ่นถึง 3 ภาษา คือ ภาษาถิ่นเขมรส่วนใหญ่ ภาษานี้เป็นภาษาเฉพาะที่มีรากศัพท์ต่าง ๆ มาจากภาษากัมพูชา แต่จะมีสำเนียงและคำบางคำที่พูดไม่เหมือนกัน ภาษาลาวเป็นภาษาที่คนอีสานส่วนใหญ่พูดกัน และภาษาส่วยหรือกวยสำเนียงจะคล้าย ๆ กับภาษาเขมรคนที่พูดภาษานี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนดั้งเดิมของจังหวัดบุรีรัมย์ และอพยพพักพิงกลางทางพองออกมาอยู่รอบนอกกัน ผู้มีหน้าตาเข้มแข็งแจ่มใส พูดจาตรงไปตรงมา นิสัยเปิดเผย มีความเป็นมิตรสูง

3) มีลักษณะนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล ดูแลซึ่งกันและกัน เพราะมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันทั้งหมู่บ้าน หากมีงานประเพณีจะช่วยกันทั้งละแวก มีประเพณีลงแขกช่วยเหลืองานกัน คนที่นี่ไม่นิยมออกไปทำงานนอกถิ่น แต่ในปัจจุบันเด็ก วัยรุ่นมักจะไปศึกษาหาความรู้นอกชุมชน แต่เมื่อถึงเทศกาลประเพณีก็จะกลับมาร่วมประเพณีของชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะถูกปลุกฝังจากผู้ใหญ่ในครอบครัวให้มีความรัก สามัคคีกัน ไม่ฟุ้งเฟ้อ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและมีการถ่ายทอดความรู้จากบรรพบุรุษผู้อาวุโสในครัวเรือน และท้องถิ่น เช่น การการทำปลาจ่อมกึ่ง การทอดผ้า การจักสาน การปลูกพืช เป็นต้น

ชุมชนบ้านฉันทเพล ตำบลโคกม้า อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้มี 3 ปัจจัยสำคัญ คือ (1) แรงผลักดันจากภายใน อันเกิดจากสภาพแร่นแค้นของชุมชนเอง (2) แรงสนับสนุนสำคัญจากภายนอก (3) การระดมความคิดแก้ไขปัญหาของชุมชน ทั้ง 3 ปัจจัยมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นแนบแน่นทำให้เกิดการรวมกิจกรรมที่หลากหลาย เป็นผลให้วิถีชีวิตโดยรวมของชุมชนขยับไปในทางที่ดีขึ้น ดังนี้

1) สภาพความแร่นแค้นก่อให้เกิดแรงผลักดันภายในชุมชน เนื่องจากสภาพธรรมชาติบึงบังคับ แม้ชาวบ้านฉันทเพลพยายามแก้ปัญหาปากท้องด้วยการทำมาหากินเลี้ยงชีพหลายอย่างก็ตาม แต่สภาพความเป็นอยู่ไม่ดีขึ้น จนกล่าวได้ว่า ชาวบ้านแทบไม่มีรายได้ทั้งนี้เพราะสภาพดินฟ้าอากาศซึ่งไม่เอื้ออำนวย สภาพดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์และไม่มีแหล่งน้ำต้นทุนซึ่งเป็นแหล่งกักเก็บน้ำตามธรรมชาติ จากข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านเกิดแนวความคิดในการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อต้องการให้ภาครัฐตอบสนองต่อการขอความช่วยเหลือในระยะแรกเป็นการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาเรื่องปากท้อง โดยจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้นมา เนื่องจากชาวบ้านมีข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภค จากนั้นกรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้ให้การสนับสนุน

2) การรวมกลุ่มที่เกิดจากแรงกระตุ้นของหน่วยงานภายนอกการที่มีกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างชัดเจน เนื่องจากมีภาครัฐได้เข้ามาเป็นแกนในการจัดตั้งในระยะแรก ๆ และในระยะต่อมามีภาคเอกชนได้เข้ามาให้การสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกม้านับว่ามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาบ้านฉันทเพลเป็นอย่างมากเพราะสามารถพลิกผันจากที่ได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านคนจน กลายมาเป็นหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็ง

3) การขยายผลจากระดมความคิดเพื่อแก้ปัญหาปากท้อง นับตั้งแต่ชาวบ้านได้อพยพมาอยู่ที่บ้านฉันทเพลตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 นั้น ต้องประสบกับภาวะความแห้งแล้งมาโดยตลอด ทำให้การทำนาไม่ค่อยได้ผล ชาวบ้านจึงมีข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภคผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นแกนหลักในการพูดคุยกับชาวบ้านเพื่อหาทางแก้ปัญหาที่กำลังประสบอยู่ในที่สุด ก็มีทางออกคือ ชาวบ้านต้องรวมกลุ่มจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้นมาเป็นกลุ่มแรกเมื่อปัญหาเรื่องปากท้องได้บรรเทาลง ชาวบ้านก็ช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ไขปัญหาความยากจนที่ยังคงอยู่ด้วยการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นอาชีพเสริมและสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งการจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นจำเป็นต้องมีเงินทุนในการดำเนินการ ดังนั้น ชาวบ้านจึงได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาเพื่อระดมเงินทุน โดยไม่หวังพึ่งพาเงินทุนจากแหล่งภายนอกเนื่องจากในช่วงแรกของการอพยพมาอยู่ที่บ้านฉันทเพลนั้น มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้การสนับสนุนน้อยมาก ภายหลังจากชาวบ้านมีเงินทุนเป็นของตนเองแล้วก็สามารถขยายกิจกรรมต่าง ๆ ไปเป็นลำดับ โดยรวมเป็นกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์สาธิตการตลาดกลุ่มทอดผ้าและตัดเย็บเสื้อผ้ากลุ่มเลี้ยงโค - กระบือและกลุ่มเกษตรผสมผสาน เป็นต้น

พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาชุมชน

หลักพุทธจริยศาสตร์ เป็นหลักควบคุมพฤติกรรม เป็นหลักตัดสินการกระทำอะไรถูก อะไรผิดสิ่งใดควรกระทำ สิ่งควรเว้นการกระทำ เพื่อจรโลงสังคม สังคมที่ขาดจริยธรรมเป็นสังคมที่ไม่น่าอยู่ ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ต้องยอมรับว่าทุกวันนี้ประชาชนเป็นอยู่แบบหวาดผวา กลัวอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับตนเองกับคน

ในครอบครัว แต่ถ้าหากคนในสังคมคำนึงถึงความถูกต้อง คำนึงถึงศีลธรรมไม่กระทำสิ่งที่ขัดต่อหลักจริยธรรม ละอายและเกรงกลัวต่อบาป การประหัตประหารกัน การทำร้ายกัน จะไม่เกิดขึ้น การแก้ปัญหาเรื่องนี้จำต้องอาศัย พุทธจริยศาสตร์ในการสร้างสำนึกให้เกิดขึ้นในหมู่ชนในชุมชนบ้านฉันทเพล ตำบลโคกม้า อำเภอบระโคนชัย จังหวัด บุรีรัมย์

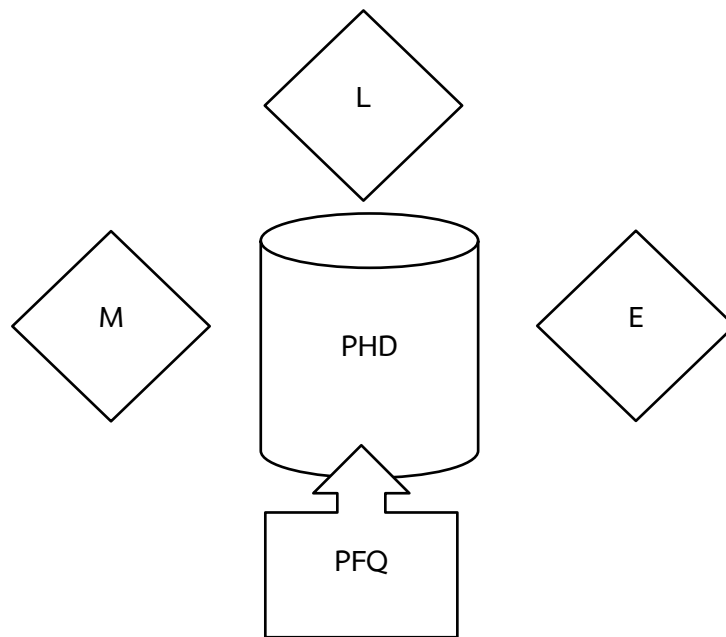
การเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ในชุมชนบ้านฉันทเพล ตำบลโคกม้า อำเภอบระโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ประชาราษฎร์พึงพอใจเพียงมีความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมและป้องกันความขัดแย้งระหว่างกันโดยการพัฒนางานองค์ความรู้ให้ชุมชนมีสติปัญญา รู้เท่าทันต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ตกเป็นทาสในการ โฆษณาชวนเชื่อให้จงเกลียดจงชัง หรือให้ศรัทธาลุ่มหลงในการทำร้ายคนไทยด้วยกัน พัฒนาการประกอบอาชีพที่ สุจริตเป็นอาชีพที่ไม่มีโทษ เป็นอาชีพที่สนับสนุนคุณธรรมจริยธรรมในสังคม สร้างสังคมให้สงบสุขไม่มีการ เบียดเบียนกันและกัน ไม่แย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างกัน ประชาชนต้องหยุดไปข้องแวะกับความไม่ถูกต้อง สิ่งผิด กฎหมายต้องขจัดออกไปจากสังคมประชาชนต้องพร้อมใจกันไม่ข้องเกี่ยวกับสิ่งเสพติดไม่กระทำสิ่งที่ เป็นโทษต่อบ้านเมือง เช่น การทุจริตการทำลายสิ่งแวดล้อมเมื่อมีคนเข้าใจอย่างนี้ ทำให้เข้าถึงประชาชนเหล่านั้น และสามารถ ไปอยู่ร่วมไปพัฒนาความเจริญ ไปสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้น ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทาน แนวทางไว้ว่าเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ซึ่งเป็นแนวที่รัฐบาลและหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ พยายามนำไปใช้ในการ แก้ปัญหาในปัจจุบัน

สรุป

การบูรณาการพุทธจริยศาสตร์และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาชุมชนบ้านฉันทเพล ตำบลโคกม้า อำเภอบระโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานครอบครัวมั่นคง แม้จะเป็นไปในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกที่เป็นสิ่งคุกคามบั่นทอนครอบครัวให้เกิดความสั่นคลอนอยู่ตลอดเวลา แต่หลักพุทธจริยศาสตร์และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นภูมิคุ้มกัน ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นได้ หลักการทั้งสองนั้นได้ทำให้ครอบครัวสามารถป้องกันภาวะความเสี่ยง ครอบครัวสามารถ แยกแยะ สามารถจัดการปัญหา ทำให้ไม่ต้องเกิดปัญหาหรือตกอยู่ในภาวะความเสี่ยงได้อย่างเหมาะสม สามารถ เป็นเกราะคุ้มกันภาวะความเสี่ยงต่าง ๆ ได้ และเกิดความมั่นคง เพราะเป็นการปลูกฝังจากความคิดให้เกิด ปัญญาแล้วจึงระเบิดออกมา อีกทั้งได้สร้างคุ้มกันทั้งความรู้และคุณธรรม จึงเป็นการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา หลักการทั้งสองนั้นได้นำมาสู่การสร้างบรรยากาศครอบครัวที่สร้างให้สมาชิกเกิดความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัยและมีความไว้วางใจต่อบุคคลในครอบครัวการยอมรับความแตกต่างซึ่งกันและกันและครอบครัวมีหลักคุณธรรม มีการ รวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ความไว้วางใจ เชื่อใจ ความผูกพัน การสนับสนุนช่วยเหลือของครอบครัว

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

ภาพที่ 1 การบูรณาการพุทธจริยศาสตร์และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากภาพข้างต้น ผู้วิจัยได้ตกผลึกเป็นองค์ความรู้ใหม่จากการทำวิจัย เรื่อง การบูรณาการพุทธจริยศาสตร์และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาความมั่นคงของชุมชนบ้านฉันทเพล ตำบลโคกม้า อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์ จึงได้ตกผลึกเป็นองค์ความรู้ใหม่ คือ $PFQ = MEL\ PHD$ โดยมีคำอธิบาย ดังนี้

PFQ = Postmodern Family Quality คุณภาพครอบครัวหลังยุค มีเป้าหมายเพื่อให้สมาชิกครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น มีสมดุลและพึ่งพาตนเองได้ มีการใช้ชีวิตครอบครัวให้เกิดความผาสุกเหนียวแน่นมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนและสันติสุข

MEL เป็นอักษรย่อที่ มาจากคำว่า M = Morality, E = Economic moderation, L = Learning มีคำอธิบาย ดังนี้

M = Morality ศีลธรรม สมาชิกของครอบครัวตนตั้งมั่นในหลักศีลธรรมจะทำให้เกิดภูมิคุ้มกันในตัวสมาชิกครอบครัวที่ดี แล้วจะทำให้ครอบครัวมีความสงบสุข เพราะสันติสุขเกิดขึ้นด้วยศีลธรรม

E = Economic Moderation การรู้จักการประมาณตนทางเศรษฐกิจพิจารณาให้เห็นสิ่งที่เป็นคุณค่าแท้คุณค่าเทียม ดำรงตนในการบริโภคให้เหมาะสมกับฐานะของตนเอง

L = Learning ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งภูมิปัญญาความรู้เดิมที่เคยศึกษาเล่าเรียนอาจจะไม่เหมาะสมกับยุคสมัยจึงจำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Long Life Education)

PHD = Peaceful Happiness and Dialogue สันติสุขและสมานเสวนาสมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันด้วยความสันติสุข มีความสมานเสวนากลมเกลียว ไม่มีความอิจฉาริษยาอันเป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้ง เปิดใจยอมรับความมีเหตุผลของทุกคน

เอกสารอ้างอิง

- दनय् ङययोठा. (2543). *สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส. (2547). *รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: โดยการศึกษาวิเคราะห์กรณี
ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี. (2544). *พระราชดำรัสด้านเศรษฐกิจพอเพียง พระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถ
บพิตร. พระราชดำรัสรัชกาลที่ 9 ว่า ด้วยเศรษฐกิจพอเพียง ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล. สืบค้น
เมื่อ 17 มกราคม 2565, จาก https://ka.mahidol.ac.th/king_9/sufficiency-economy.html*
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). *กรอบแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์ ปรัชญา
ของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียง.
- Chamna Phachue. (2000). *Ethics*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing house.
- Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism Version of Dhamma
Collection*. Bangkok: S.R. Printing Mass Products.
- Phrarajvoramuni (P.A. Payutto). (1986). *Buddhadhamma*. Bangkok: Dansuddha Printing House.
- Royal Academy. (1989). *English – Thai philosophical dictionary*. Bangkok: Amarin Printing Group,
Royal Academy.